

© Savet Evrope/Evropski sud za ljudska prava 2015. Ovaj prevod je nastao uz podršku Fiducijarnog fonda za ljudska prava Saveta Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). Tekst prevoda ne obavezuje Sud. Za sve dodatne informacije pročitajte ceo tekst obaveštenja o autorskom pravu na kraju ovog dokumenta.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2015. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe Cour européenne des droits de l'homme, 2015. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

Obaveštenje o praksi Suda br. 176

Jul 2014.

Harakchiev i Tolumov protiv Bugarske (predstavke br. 15018/11 i 61199/12)

Presuda izrečena 8. jula 2014. godine [Četvrto odeljenje]

Član 3

Ponižavajuće kažnjavanje

Nečovečno kažnjavanje

Zatvorski režim koji se primenjuje na osuđene na kaznu doživotnog zatvora ne obezbeđuje odgovarajuće mogućnosti za njihovu rehabilitaciju kako bi izdejsvovali smanjenje kazne: *povreda*

Činjenice – Ova dvojica podnosioca predstavki su služili kazne doživotnog zatvora, prvi podnosilac predstavke bez a drugi sa mogućnošću ublažavanja. Oba podnosioca predstavki su kaznu služili u skladu sa strogim zatvorskim režimom koji se primenjuje prema zatvorenicima osuđenim na doživotnu kaznu, a koji je podrazumevao njihovo držanje u stalno zaključanim ćelijama veći deo dana i izolaciju od ostalih zatvorenika. Oni su se u svojim predstavkama Evropskom sudu žalili na uslove lišenja slobode (član 3 Konvencije) i nepostojanje delotvornog pravnog leka (član 13).

Prvi podnosilac predstavke se pored toga žalio da njegova osuda na doživotnu kaznu zatvora bez mogućnosti ublažavanja i nepostojanje mogućnosti za rehabilitaciju predstavljaju nečovečno i ponižavajuće postupanje suprotno članu 3. Kazna doživotnog zatvora bez mogućnosti ublažavanja je u Bugarskoj uvedena decembra 1998, nakon ukidanja smrtne kazne. Pored nje postoji i „obična“ kazna doživotnog zatvora koja se može ublažiti. Diskreciono pravo pomilovanja bugarskog predsednika od 13. oktobra 2006. obuhvata i pravo na ublažavanje svih doživotnih kazni zatvora, uključujući onih bez mogućnosti ublažavanja. Ustavni sud Bugarske* je 2012. doneo odluku da ovlašćenje za pomilovanje mora da se vrši na način koji nije proizvoljan, shodno obavezi postupanja u skladu sa ustavnim vrednostima i načelima, pri čemu treba uzimati u obzir pravičnost, čovečnost, samilost, sažaljenje, zdravstveno i porodično stanje osuđenika kao i sve pozitivne promene u ličnosti osuđenika. Komisija za pomilovanje je uspostavljena 2012. kako bi predsednika savetovala o vršenju ovlašćenja da daje pomilovanja i usvojila je poslovnik kojim se uređuje njen rad.

Pravo – član 3

(a) *Uslovi lišenja slobode (u pogledu obojice podnosilaca predstavki)* – Podnosioci predstavki su držani u stalno zaključanim ćelijama i bili su izolovani od ostatka zatvorske populacije tokom celog lišenja slobode. Bili su zatočeni u svojim ćelijama od 21 do 22 sata dnevno, bez mogućnosti da komuniciraju sa ostalim zatvorenicima, uključujući sa onima koji su živeli u istim odeljenjima. Automatska segregacija zatvorenika osuđenih na doživotnu kaznu zatvora od ostatka zatvorske populacije i njihovo međusobno razdvajanje, naročito kada na raspolaganju nemaju sveobuhvatne aktivnosti van ćelija ili podsticaje u ćelijama, sami po sebi mogu dovesti do kršenja člana 3 Konvencije. Nema dokaza da bi se ijedan podnositelj predstavke mogao smatrati toliko opasnim da je morao biti podvrgnut tako strogim merama. Zaista, čini se da je izolacija podnosilaca predstavki u velikoj meri predstavljala posledicu automatske primene nacionalnih pravnih odredaba kojima se uređuje zatvorski režim i da nije bila uslovljena brigom za bezbednost zbog njihovog ponašanja. Pored toga, podnosioci predstavki su imali ograničen pristup mogućnosti da borave na otvorenom i učestvuju u razumnim aktivnostima, a s obzirom na to da im je bilo dozvoljeno da napuštaju svoje ćelije samo da koriste toalet tri puta dnevno, bili su prinuđeni da nuždu vrše u kiblama.

Muke i patnja koju su podnosioci predstavki trpeli usled kumulativnog efekta uslova lišenja slobode i trajanje lišenja slobode (12, odnosno 14 godina) su stoga prevazišle neizbežni nivo patnje svojstven lišenju slobode i minimalni nivo surovosti da bi došlo do povrede člana 3. One su stoga predstavljale nečovečno i ponižavajuće postupanje.

Zaključak: povreda (jednoglasno).

(b) *Kazna doživotnog zatvora bez mogućnosti ublažavanja (prvi podnositelj predstavke)* – Sud je ponovio da izricanje doživotne kazne zatvora bez mogućnosti njenog smanjenja može dovesti do povrede člana 3. Međutim, kazna doživotnog zatvora ne postaje kazna „bez mogućnosti njenog smanjenja“ samom činjenicom da se u praksi može odslužiti u celosti; u svrhu člana 3 je dovoljno da je takvu kaznu moguće smanjiti *de jure* i *de facto*. ** Da bi neka kazna doživotnog zatvora bila saglasna sa članom 3, ona mora da nudi kako mogućnost puštanja na slobodu, tako i mogućnost preispitivanja kazne jer zatvorenik ne može biti lišen slobode ako ne postoje legitimni penološki razlozi za njegovo držanje u zatvoru, koji uključuju i rehabilitaciju. Zatvorenik koji služi doživotnu kaznu ima pravo da zna na početku služenja kazne šta treba da učini da bi se moglo razmatrati njegovo puštanje na slobodu i pod kojim uslovima, uključujući i kada će se njegova kazna preispitivati ili kad on može podneti molbu za njeno preispitivanje.***

Dok je jasno da je kazna prvog podnosioca predstavke mogla da se smanji *de jure* otkad je zakon izmenjen 2006, stanje stvari pre tog datuma nije sasvim jasno. Međutim, bez obzira na pitanje mogućnosti smanjenja kazne *de jure*, Sud nije bio uveren da je kazna mogla biti smanjena *de facto* tokom celog relevantnog perioda ili da je prvi podnositelj predstavke mogao znati da postoji mehanizam koji mu dozvoljava mogućnost da njegovo puštanje na slobodu ili ublažavanje njegove kazne bude razmotreno.

Način na koji je predsednik vršio svoje ovlašćenje da daje pomilovanje nije bio jasan jer nisu postojale javno dostupne izjave o politici a pojedinačne odluke o pomilovanju nisu obrazlagane. U ovom postupku nisu postojale bilo kakve

formalne ili čak neformalne zaštitne mere a nisu postojali ni konkretni primeri da je neko lice koje je služilo kaznu doživotnog zatvora bez mogućnosti ublažavanja bilo u stanju da izdejstvuje smanjenje kazne tokom tog vremena.

Od uvođenja reformi 2012. usled odluka novog predsednika, prakse Komisije za pomilovanje i odluke Ustavnog suda od 11. aprila 2012, prilično je jasno na koji način predsednik vrši svoje ovlašćenje da daje pomilovanje, te se može smatrati da je prvi podnosilac predstavke od tada znao da postoji mehanizam koji omogućava razmatranje mogućnosti da bude pušten na slobodu ili da mu se ublaži kazna.

Sud je, međutim, takođe morao da razmotri da li je prvom podnosiocu predstavke zaista pružena prilika da se popravi. Premda Konvencija ne jemči pravo na rehabilitaciju samo po sebi i mada vlasti shodno članu 3 nemaju apsolutnu dužnost da zatvorenima obezbede programe i aktivnosti rehabilitacije i reintegracije, ona od vlasti iziskuje da zatvorenima osuđenim na doživotnu kaznu pruži šansu, koliko god ona bila daleka, da jednog dana povrate svoju slobodu. Da bi ta šansa bila stvarna i opipljiva, vlasti takođe moraju zatvorenima osuđenim na doživotnu kaznu da pruže odgovarajuću mogućnost da se rehabilituju. Iako države uživaju široko polje slobodne procene u ovoj oblasti, ne može se smatrati da su režim i uslovi u kojima se drži lice osuđeno na doživotnu kaznu zatvora nebitna pitanja. Prvi podnosilac predstavke je bio podvrgnut posebno strogom zatvorskom režimu, u kojem je bio skoro potpuno izolovan i imao veoma ograničene mogućnosti za društvene kontakte. Štetne posledice tog oskudnog režima, uz nezadovoljavajuće materijalne uslove u kojima je držan, su sigurno ozbiljno oslabili mogućnost njegovog popravljanja a time i gajenja realne nade da će možda jednog dana ostvariti i dokazati svoj napredak i izdejstvovati smanjenje kazne. Tome treba dodati nepostojanje doslednog periodičnog ocenjivanja njegovog napretka ka rehabilitaciji. Shodno tome, ne može se smatrati da je njegova kazna doživotnog zatvora mogla *de facto* da bude smanjena u periodu koji je usledio nakon reformi sprovedenih 2012.

Zaključak: povreda (jednoglasno).

Sud je takođe (jednoglasno) utvrdio da je prekršen član 13 zato što podnosioci predstavki nisu imali delotvorni pravni lek shodno bugarskom zakonu da se žale na uslove lišenja slobode.

Član 46: Da bi propisno izvršila presudu, Bugarska treba da sprovede reformu pravnog okvira kojim se uređuje zatvorski režim koji se primenjuje na lica osuđena na kaznu doživotnog zatvora sa ili bez mogućnosti ranijeg puštanja na slobodu, po mogućstvu zakonodavnim putem, a tokom koje će se naročito usredsrediti na automatsko određivanje veoma restriktivnog zatvorskog režima i izolacije svih osuđenih na doživotnu kaznu zatvora.

Član 41: Sud je na ime nematerijalne štete koju su podnosioci predstavki pretrpeli usled uslova lišenja slobode dodelio 4.000 evra prvom i 3.000 evra drugom podnosiocu predstavke. Utvrđena povreda predstavlja pravično zadovoljenje na ime sve nematerijalne štete koju je prvi podnosilac predstavke pretrpeo jer nije uspeo da izdejstvuje smanjenje svoje kazne doživotnog zatvora bez mogućnosti ublažavanja.

* Odluka br. 6 od 11. aprila 2012.

** *Kafkaris protiv Kipra* [Veliko veće], 21906/04, presuda izrečena februara 2008, vidi Obaveštenje o praksi Suda br. 105, dostupno na engleskom na sledećem linku [Information Note 105](#).

*** *Vinter i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [Veliko veće], predstavke br. 66069/09, 130/10 i 3896/10, presuda izrečena 9. jula 2013, vidi Obaveštenje o praksi Suda br. 165, dostupno na engleskom na sledećem linku [Information Note 165](#).

© Savet Evrope/Evropski sud za ljudska prava
Ovaj sažetak je sastavio sekretarijat Suda i on ne obavezuje Sud.

Kliknite ovde da biste pristupili [Informativnim beleškama o sudskoj praksi](#)

© Savet Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2015.

Engleski i francuski jezik su službeni jezici Evropskog suda za ljudska prava. Ovaj prevod je realizovan uz podršku Trast fonda za ljudska prava Saveta Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). On ne obavezuje Sud, niti Sud snosi bilo kakvu odgovornost za njegov kvalitet. Može se preuzeti iz baze podataka sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) ili iz bilo koje druge baze podataka kojoj ga je Sud prosledio. Može se objavljivati u nekomercijalne svrhe pod uslovom da se navede ceo naslov predmeta, zajedno s navedenom naznakom o autorskim pravima i uz pominjanje Trast fonda za ljudska prava. Molimo vas da kontaktirate publishing@echr.coe.int ukoliko nameravate da koristite bilo koji deo ovog prevoda u komercijalne svrhe.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2015.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2015.

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int.